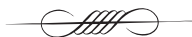

NAGY KATALIN

Megjegyzések az avarok korai történetének kronológiájához*

Az avarok eseménytörténetének korai, dél-orosz steppei időszaka kapcsán viszonylag kevés datáló elemet tartalmaznak az írott források. Az 558 körül a Kaukázus előterében megjelenő nomád nép 567-es Kárpát-medencei honfoglalásáig kapcsolatba került a dél-orosz steppén élő népekkel, a frankokkal, illetve természetesen a Bizánci Birodalommal. Az avarokkal foglalkozó kutatók többsége azonban többnyire hasonlóképpen rekonstruálta az avarok történetének a Kárpát-medencei honfoglalást megelőző kronológiáját.¹ Walter Pohl ezzel szemben rámutatva az idevonatkozó írott források nehézkes datálására más lehetőséget vetett fel.² Jelen cikk célja az avarok történetének korai korszakára vonatkozó források ismertetése, valamint a különböző kutatók interpretációinak, datálási módjainak a bemutatása.

Az írott források adatai

Az avarok dél-orosz steppei történetének kutatásában Menander Protektor történeti műve a legfontosabb a számunkra. Emellett még szintén jelentősek Theophylaktos Simokattes, Malalas, Tours-i Gergely és Paulus Diaconus munkái. A keleti irányból, a türkök elől menekülő avaroknak a Kaukázus előterében történő megjelenéséről³ és az első bizánci követjárásukról Malalas és Menander Protektor emlékezik meg. A két bizánci szerző művében fellelhető adatok alapján ezek az események elsősorban 558/559-re datálhatók, és ez alkalommal jött létre a szövetség I. Justinianus (525–565) és ezen, a bizánciak számára furcsa, nyíratlan hajviseletű nomád nép között.⁴ Az avarok Kárpát-medencén kívüli történetének következő időszakában a dél-orosz steppe területén élő népeket győzték le a Bizánccal kötött szövetség értelmében. Arra vonatkozólag, hogy mely népekkel viseltek hadat, Menander Protektor és Theophylaktos Simokattes munkáiból vonhatunk le következtetéseket. Az előbbi szerző szerint az onogurokkal, a zalokkal és a

* A tanulmány megírását a TÁMOP (TÁMOP-4.2.1/B-09/B-09/1/KONV-2010-005) támogatta.

¹ AVENARIUS 1974. 41–44., 57–63.; BÓNA 1984. 311–312.; ERDÉLYI 1987. 12–18., 67.; GOLDEN 1992. 111.; RÓNA-TAS 1997.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1994. 207.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1996. 21.; VÁSÁRY 2003. 135.

² POHL 1988. 43–48.

³ Az avarok eredetére és a türk-avar kapcsolatokra összefoglalóan lásd: POHL 1988. 18–43.; DOBROVITS 2000.

⁴ SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 17–18. Malalas az avarok konstantinápolyi megjelenését a 6. indictio (557–558) időszakára teszi (Malalas 489. vö. JEFFREYS et al 1986, 296; SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 17.). Menander Protektor töredékesen fennmaradt, az 558/559-es évek eseményeivel kezdődő történeti munkájában az avarok első bizánci követjárásáról szóló részlet a mű elején található, ami esetleg arra utalhat, hogy az adott esemény a 550-es évek végén történhetett meg (Menander 5, 1. vö. BLOCKLEY 1985. 49., 253.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 17.).

szabirokkal, valamint az antákkal⁵ ütköztek meg. Menander egy későbbi passzusában utal arra, hogy az avarok a kutrigurokat és az utigurokat is legyőzték.⁶ Theophylaktos a barseleket, az onogurokat, a szabirokat és más „hun” népeket hangsúlyozta ezen esemény kapcsán.⁷

A kortárs források közül Menander Protektor művében a következő, avarokkal kapcsolatos esemény az Al-Duna vidékére lokalizálható. A forrásban azonban ennek kapcsán semmilyen hozzávetőleges datálási támpont sem található. A bizánci szerző szerint az avarok a győztes dél-orosz steppei hadjárataik után az Al-Duna vidékéről küldtek követeket a bizánci császárhoz, és kérték, hogy engedélyezze a letelepedésüket Skythia Minor területén. I. Iustinianus viszont Pannonia Secunda területét kínálta fel számukra. Ezt az ajánlatot azonban az avarok nem fogadták el. A bizánciak ebben a patthelyzetben az időhúzást választották, az avaroknak pedig nem sikerült elérniük a követelésüket, és a korábbi bizánci–avar szövetség jelentősen megromlott.⁸

A dél-orosz steppei hadjárataikat követően megjelennek az avarok Tours-i Gergely *Korunk története* című történeti munkájában is, ahol mint hunok szerepelnek. A latin nyelvű forrás szerint a keletről jövő nomád nép valahol a Kárpátoktól nyugatra⁹ ütközött meg Sigibert királlyal és hadseregével, és a frank uralkodó vereséget mért az avar seregre. Tours-i Gergely az esemény kapcsán datálási támpontot is nyújt, eszerint az avar–frank összecsapás Chlothar frank király halála (561 végén) után következett be.¹⁰ Ezt követően Menander Protektor híradásából úgy tűnik, hogy az avarok újból az Al-Duna környékén lehettek, ugyanis I. Iustinianus halálát követően újabb követséget küldtek az új bizánci császárhoz. II. Iustinus (565–578) azonban – akárcsak a többi, Bizánccal kapcsolatban álló szomszédos néppel – felbontotta a korábbi császár idejében az avarokkal kötött szövetséget, és beszüntette számukra az évpénz fizetését is.¹¹ Menander Protektor munkájából kitűnik, hogy az avarok a teljes kudarcba fulladt bizánci követjárás után frank területekre vonultak. Az eseményről Tours-i Gergely részletesen tudósít. Az avarok ismét a Kárpátoktól észak-nyugatra vonultak,¹² ahol ez alkalommal nemcsak győzelmet arattak a frankok felett, hanem magát Sigibertet is fogságba ejtették. Úgy tűnik a forrásokból, hogy nem használták ki kellőképpen ezt a lehetőséget, ugyanis „csupán” csak ajándékok fejében¹³ szabadon engedték Sigibertet.¹⁴

⁵ Míg Menander Protektor a többi avarok által legyőzött népet csak felsorolásszerűen megemlíttette, addig egyedül az anták kapcsán bocsátkozott részletes eseményleírásba. A szerző kitért az anták megtámadásának körülményeire, a szláv nép területének feldúlására (SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 19–20.; Menander 5., 3. vö. BLOCKLEY 1985. 51).

⁶ SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 19–20., 37–38.; Menander 5., 2–3. vö. BLOCKLEY 1985. 49–51.

⁷ SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 20.; Theophylaktos Simokattes VII. 8., 2–3. vö. WHITBY–WHITBY 1986., 189–190.; OLAJOS 2012.)

⁸ SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 22.; Menander 5., 3. vö. BLOCKLEY 1985. 52–53.

⁹ Egy kései szerző, Paulus Diaconus szerint a csata Tübingiában, az Elba folyó mentén zajlott le (SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 25.; Paulus Diaconus II. 10. vö. PETERS 1974.²).

¹⁰ SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 25.; Gregorius Turonensis IV. 23. vö. SZAVUKOVA 1987. 94. ADAMIK–MEZEI 2010., 287.

¹¹ SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 27–28.; Menander 8. vö. BLOCKLEY 1985. 93–97.

¹² Tours-i Gergely Gallia területére lokalizálja a frankok és az avarok összecsapását (SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 31.; Gregorius Turonensis IV. 29. vö. SZAVUKOVA 1987. 97.; ADAMIK–MEZEI 2010. 292.), Paulus Diaconus pedig az első összecsapáshoz hasonlóan ismét Tübingia területére, az Elba vidékére helyezte az ütközetet (SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 32.; Paulus Diaconus II. 10. vö. PETERS 1974.²).

¹³ Menander Protektor szerint lisztet, hüvelyeseket, juhokat és szarvasmarhákat adtak a frankok Sigibertért cserébe (SZÁDECZKY-KARDOSS 1998., 31–32.; Menander 11. vö. BLOCKLEY 1985., 127–129.).

¹⁴ SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 31.; Gregorius Turonensis IV. 29. vö. SZAVUKOVA 1987. 97.; ADAMIK–MEZEI 2010. 292.

Az avarok korai történetének eseménysorrendje

Az avarok történetével foglalkozó kutatók zöme által felvázolt kronológiai sor szerint az avarok 557 végén vagy 558 elején érkeztek a Kaukázus előterében, ahonnan követséget küldtek Konstantinápolyba, és szövetséget kötöttek I. Iustinianus (527–565) császárral.¹⁵ A megállapodás alapján az avarok a Bizánci Birodalom északi határait veszélyeztető népek ellen vezettek hadjáratokat 558 és 562 között. A szakirodalomban az avarok által legyőzött népek között találjuk a szabirotkat, az onogurokat, az utigurokat, a kutrigurokat, a barselokat, a zalokat¹⁶ és a szláv antákat.¹⁷ A megnyert csaták után az avarok elérték az Al-Dunát, és kagánjuk, Baján 562-ben újabb követséget menesztett a bizánci udvarba.¹⁸ Ekkor nemcsak a szövetség megújítását kérte I. Iustinianustól, hanem állandó megtelepedésre alkalmas területet is. Baján Scythia Minor (a mai Dobrudza) szeretne volna megkapni, mely terület földrajzi helyzete folytán megfelelő lett volna ezen nomád nép életmódjának, és emellett viszonylagos védelmet biztosított volna a fokozatosan nyugati irányba terjeszkedő, az avarokat veszélyeztető türkökkel szemben. A bizánci császár azonban nem teljesítette Baján kérését.¹⁹ A sikertelen követjárás után valószínűleg még 562/563-ban az avarok nyugati irányba, a Kárpátokat megkerülve vezettek egy hadivállalkozást a Frank Birodalom ellen.²⁰ Az avar támadást azonban Sigibert király seregével visszaverte.

¹⁵ Róna-Tas András teszi az avarok megjelenését a legkorábbi időpontra (555) (RÓNA-TAS 1997. 177., 244., 251.). Czeglédy Károly 557-re datálja az avarok Kaukázus környéki megjelenését, és véleménye szerint innen küldtek 557/558 telén követséget Bizáncba (CZEGLEDY 1969. 101., 114.). Bóna István az avarok történetét összefoglaló munkájában 557 végére teszi az avaroknak a Kaukázus északi előterében történő megjelenését és első bizánci követjárását (BÓNA 1984., 311.). Erdélyi István úgy véli, hogy az avarok 557-ben érkeztek a Kaukázus előterébe, és a nomád nép követsége 558-ban jelent meg elsőként Konstantinápolyban (ERDÉLYI 1987. 13., 67.). Peter Golden – hasonlóan Erdélyihez – az avarok dél-országos steppei megjelenését körülbelül 557-re datálja, és a Konstantinápolyba vezetett követséget 558-ra teszi (GOLDEN 1992. 111.). Alexander Avenarius úgy véli, hogy az avarok 558 körül vették fel a kapcsolatot az alán fejedelemmel, majd még ugyanezen évben jutottak el az avar követek Konstantinápolyba (AVENARIUS 1974. 43–44.). Szádeczky-Kardoss Samu szerint erre a követjárásra 558 januárjában kerülhetett sor (SZÁDECZKY-KARDOSS 1996. 21.). Vásáry István szintén 558-ra teszi az első, Konstantinápolyba vezetett avar követséget (VÁSÁRY 2003. 135.). A legkésőbbi időpontra, 559/560-ra Roger Blockley datálja ezt az eseményt (BLOCKLEY 1985. 253.).

¹⁶ A felsorolt népek közül a barsel és a zal népnevek beazonosítása nem egyértelmű (BLOCKLEY 1985. 253.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1998. 19–20.; OLAJOS 2012.).

¹⁷ Bóna István az avarok által legyőzött népek között a szaragurokat, szabirotkat, utigurokat és a kutrigurokat említette (BÓNA 1984. 311.). Peter Golden szerint az avarok a szabirotkat, utigurokat, kutrigurokat és az antákat győzték le (GOLDEN 1992. 111.). Szádeczky-Kardoss Samu az avarok történetét összefoglaló munkájában a zalokat, az onogurokat, a szabirotkat, az utigurokat, a kutrigurokat és a szláv antákat emelte ki (SZÁDECZKY-KARDOSS 1994. 207.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1996. 21.).

¹⁸ AVENARIUS 1974. 51.; BÓNA 1984. 311–312.; BLOCKLEY 1985. 267.; ERDÉLYI 1987. 67.; GOLDEN 1992. 111.; RÓNA-TAS 1997. 251., 367.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1994., 207.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1996. 21. Egyedül Czeglédy Károly datálja ezt az eseményt korábbi időpontra, 561-re (CZEGLEDY 1969. 157.).

¹⁹ Bóna István munkájában hangsúlyozta, hogy a bizánci császár Scythia Minor helyett Pannonia Secunda területét ajánlotta fel az avar kagánnak. Baján azonban nem fogadta el ezt a lehetőséget (BÓNA 1984. 311.).

²⁰ Bóna István szerint ez az esemény 563-ban történt (BÓNA 1984. 311.). Alexander Avenarius, Roger Blockley és Erdélyi István úgy véli, hogy 562-re datálható (AVENARIUS 1974. 57–63; BLOCKLEY 1985. 267.; ERDÉLYI 1987. 67.). Szádeczky-Kardoss Samu és Róna-Tas András szintén 562-re datálják az avarok ezen hadivállalkozását (SZÁDECZKY-KARDOSS 1994. 207.; RÓNA-TAS 1997. 251., 367.). Peter Golden munkájában található egy legkorábbi dátum, 561 vagy 562, bár nem foglal állást egyértelműen, hogy az avarok második bizánci követsége előtt vagy után történt-e ez az első, frankok elleni támadás (GOLDEN 1992. 111.). A csata lokalizálására lásd AVENARIUS 1974. 57–58.

I. Iustinianus halála (565) után II. Iustinusnál (565–578) újabb avar követség jelent meg, szövetségük újbóli megújítása reményében.²¹ Azonban az elődje valamennyi szövetségét felmondó új császár a továbbiakban az avarokkal sem kívánt együttműködni. Ezt követően az avarok az al-dunai limes sikertelen áttörési kísérlete után 566/567 körül újabb hadivállalkozást vezettek a frankok ellen, melynek során vereséget mértek a frank hadseregére, s magát Sigibertet és kíséretét is fogságba ejtették.²² Baján kagán a sikeres, frankok elleni hadjárat után 567-ben kötött szövetséget Alboin langobard királlyal (560 k. –572), melynek értelmében közösen semmisítették meg a mai magyar Alföld és Erdély nagy részét birtokló gepidák országát. A szövetségesek győztes akciójának eredményeképpen az avarok elfoglalták a gepidák egykori területét, majd egy év múlva a langobardok Itáliába történő elvonulásával az egész Kárpát-medencét a birtokukba vették.²³

Az avarok Kaukázus előterében való megjelenését Róna-Tas András tette a legkorábbi időpontra, 555-re.²⁴ A kutatók többsége (Czeplédy Károly, Erdélyi István, Peter Golden, Bóna István) azonban 557-re datálta ezt az eseményt.²⁵ Szádeczky-Kardoss Samu szerint pedig 557–558 táján érkeztek meg az avarok a Kaukázus előterébe.²⁶ Czeplédy Károly az avarok első bizánci követségét 557/558 telére datálta,²⁷ míg a szerzők többsége (Bóna István, Szádeczky-Kardoss Samu, Peter Golden, Erdélyi István, Vásáry István) szerint az avarok első követsége 558-ban érkezett meg Konstantinápolyba.²⁸ Roger Blockley az avarok európai megjelenését és az első bizánci követjárását helyezte a legkésőbbi időpontra, 559/560-ra.²⁹ Az avarok második bizánci követjárásának időpontját a többség (Alexander Avenarius, Bóna István, Roger Blockley, Erdélyi István, Peter Golden, Szádeczky-Kardoss Samu, Róna-Tas András) 562-re datálta.³⁰ Az esemény időpontját egyedül Czeplédy Károly tette korábbra, 561-re.³¹ Roger Blockley, Erdélyi István, Peter Golden, Szádeczky-Kardoss Samu és Róna-Tas András szerint az avarok 562-ben támadták először a frankokat,³² ezzel szemben Bóna István későbbre, 563-ra datálta ezt az eseményt.³³ Az írott források alapján a legpontosabban meghatározható időpont a vizsgált korszak kapcsán az avarok harmadik bizánci követjárása. A korszakkal foglalkozó kutatók egyetértenek ezen

²¹ BÓNA 1984. 311–312.; BLOCKLEY 1985. 267.; ERDÉLYI 1987. 67.; GOLDEN 1992. 111.; RÓNA-TAS 1997. 251., 367.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1994. 207.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1996. 21.

²² Alexander Avenarius, Bóna István és Erdélyi István az avarok újabb frankok elleni támadását 566 késő őszére datálja (AVENARIUS 1974. 57–63.; BÓNA 1984. 313.; ERDÉLYI 1987. 67.). Peter Golden teszi legkorábbra ezt az eseményt, 565-re vagy 566-ra (GOLDEN 1992. 111.). Ezzel szemben Szádeczky-Kardoss szerint az avarok 566/567-ben arattak győzelmet a frankok felett (SZÁDECZKY-KARDOSS 1994. 207.). Róna-Tas András úgy véli, hogy az avarok 566-ban támadták meg ismét a frankokat (RÓNA-TAS 1997. 251.).

²³ AVENARIUS 1974. 41–44., 57–63.; BÓNA 1984. 311–312.; GOLDEN 1992. 111.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1994. 207.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1996. 21.; RÓNA-TAS 1997. 178.

²⁴ RÓNA-TAS 1997. 177., 244., 251.

²⁵ CZEGLÉDY 1969. 101., 114.; BÓNA 1984. 311.; ERDÉLYI 1987. 13., 67.; GOLDEN 1992. 111.

²⁶ SZÁDECZKY-KARDOSS 1996. 21.

²⁷ CZEGLÉDY 1969. 101., 114.

²⁸ BÓNA 1984. 311.; ERDÉLYI 1987. 13., 67.; GOLDEN 1992. 111.; VÁSÁRY 2003.² 135.

²⁹ BLOCKLEY 1985. 253.

³⁰ AVENARIUS 1974. 57–63.; BÓNA 1984. 311–312.; BLOCKLEY 1985. 253.; ERDÉLYI 1987. 67.; GOLDEN 1992. 111.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1994. 207.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1996. 21.; RÓNA-TAS 1997. 251.

³¹ CZEGLÉDY 1969. 101., 114.

³² BLOCKLEY 1985. 253.; ERDÉLYI 1987. 67.; GOLDEN 1992. 111.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1994. 207.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1996. 21.; RÓNA-TAS 1997. 251.

³³ BÓNA 1984. 311–312.

	Czegjédy (1969)	Avenarius (1974)	Bóna (1984)	Blockley (1985)	Erdélyi (1987)	Pohl (1988)	Golden (1992)	Szádeczky-Kardoss (1994/96)	Róna-Tas (1997)	Vásáry (2003 ²)
Avarok megjelenése	557	558	557 vége	559/560	557	–	557 körül	557/558 táján	555	–
I. avar követség Bizáncban	557/558 tele	558	557 vége után	559/560	558	558. XII. 559. I.	558	558. I.	–	558
II. avar követség Bizáncban / avarok az Al-Dunánál	561	562	562	562	562	563	562	562	562	–
I. frankok elleni támadás	–	562	563	562	562	562	562	562	562	–
III. avar követség Bizáncban	–	–	565	565	565	565	565	565	565	–
II. frankok elleni támadás	–	566	565/566	566	566	566	565/566	566/567	566	–
avar-langobard szövetség	–	–	567	–	567	566/567 tele	567	567	566	–

esemény datálásával kapcsolatban.³⁴ Szintén egyetértett a szerzők többsége a második avar–frank összecsapás időpontjában. Alexander Avenarius, Roger Blockley, Erdélyi István és Róna-Tas András egyértelműen 566-ra datálta ezt az eseményt,³⁵ míg Bóna István és Peter Golden 565/566-ra tette az avarok ezen hadjáratát.³⁶ Szádeczky-Kardoss Samu szerint inkább 566/567-ben csaptak össze másodszer az avarok a frankokkal.³⁷ A kutatók többsége úgy vélte, hogy 567-ben kötöttek szövetséget az avarok a langobardokkal.³⁸ Egyedül Róna-Tas András datálta egy évvel korábbra ezt az eseményt (566).³⁹ Mint látható, a felsorolt kutatók munkáiban datálásbeli különbségek fellelhetők, azonban alapvetően egyetértenek az avarok korai történetének eseménysorrendjében (lásd a mellékelt táblázatot).

Walter Pohl elmélete

A szerző által felvetett lehetséges eseménysor szerint az avarok 558 decemberében vagy 559 januárjában jelentek meg a Kaukázus előterében, és innen küldték első követségüket Konstantinápolyba még szintén ebben az évben. Ezt követően 559 és 561 között a Bizánci Birodalommal kötött szövetség értelmében legyőzték a szabirokat, a zálokat, az utigurokat, a kutrigurokat, a „bulgárokat” és legvégül az antákat. Pohl elképzelhetőnek tartotta, hogy ezen szláv nép legyőzése után az avarok egyből nyugat felé vonultak, és 562-ben Sigibert frank király seregével ütköztek meg. Az osztrák szerző szerint ezt követően 563-ban jelentek meg az Al-Dunánál. A követjárás teljes kudarcba fulladt, és a korábban kialakult szövetségi viszony az avarok és a bizánciak között megromlott. Pár évvel később, 565-ben I. Iustinianus halála után Targitos vezetésével egy újabb avar követség jelent meg Bizáncban. Az új császár, II. Iustinos azonban felbontotta a bizánciak avarokkal kötött szövetségét. A Kárpátokat megkerülő avarok 566-ban ismét összeütköztek a frankokkal, és hatalmas vereséget mértek seregükre. A frankok elleni sikeres vállalkozást követően, 566/567 telén Baján avar kagán a Kárpát-medence

nyugati felét birtokló Alboin langobard uralkodóval kötött szövetséget a gepidák ellenében.⁴⁰

A szakirodalom adatainak áttekintése után tehát kiderül, hogy a kutatók többsége (például Alexander Avenarius, Bóna István, Szádeczky-Kardoss Samu, Erdélyi István és Peter B. Golden) bár némely eseményt különböző időpontra datált, de hasonló módon rekonstruálták az avarok korai történetének eseménysorát.⁴¹ Ezzel szemben Walter Pohl némiképpen módosított ezen a rendszeren. A szerző hangsúlyozta, hogy a források alapján az avarok 558-as dél-orosz steppei megjelenése és 565-ös bizánci követjárása közötti időszakban csak egy pontosabban datálható esemény figyelhető meg. Ez pedig az avaroknak a frankok elleni első hadivállalkozása volt, mely 561. december eleje utánra tehető. Pohl úgy vélte, hogy az általánosan elterjedt nézet ellenére az avarok, miután a Bizánci Birodalom szövetségeseiként legyőzték a dél-orosz steppei népeket, nem az Al-Duna vidékére vonultak, hanem nyugat felé indultak, és megtámadták a frankokat. Majd pedig a frankok elleni vereségbe torkolló akciójuk után jelentek meg az Al-Duna vidékén. Tehát Pohl megcserélte az avarok első Al-Duna vidéki tartózkodása és az első avar–frank összecsapás időpontjának a sorrendjét. Az osztrák szerző az eseménysor időrendjének módosítását földrajzi és politikai érvekkel támasztotta alá. Egyrészt hangsúlyozta, hogy az avarok dél-orosz steppei hadjáratai során utolsóként a szláv antákat támadták meg. Földrajzi szempontból logikusabbnak tartotta, hogy az anták felett aratott győzelem után egyből nyugati irányba vonultak a frankok ellen, minthogy először az Al-Duna vidékére nyomultak volna, és innen indultak volna az egész Kárpátokat megkerülve nyugat felé, a frankok ellen.⁴² Az anták lokalizációja kapcsán megállapítható, hogy a Kárpátoktól észak-keletre helyezhetőek, az erdős steppe vidékére.⁴³ Másrészt pedig Pohl úgy gondolta, hogy a frankok elleni első támadást nem lehet az avarok önálló akciójának tekinteni. Úgy véli, hogy ezt a vállalkozásukat is a Bizánci Birodalommal szövetségben hajtották végre.⁴⁴ Véleménye szerint a Bizánci Birodalomnak ahogy a dél-orosz steppe vidékén élő népek ellen érdekében állt szövetségest keresni, úgy fontos lehetett számára a bizánci érdekszférába tartozó észak-itáliai területeket veszélyeztető frankok ellenében is szövetséget kötni. Szerinte az avarok Bizánccal való ez irányú együttműködésére azonban nagyobb esély lehetett az avarok al-dunai sikertelen bizánci diplomáciai kísérlete előtt.⁴⁵ A bizánci–frank kapcsolatokat vizsgálva megállapítható, hogy I. Iustinianus császár

³⁴ BÓNA 1984. 311–312.; BLOCKLEY 1985. 253.; ERDÉLYI 1987. 67.; GOLDEN 1992. 111.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1994. 207.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1996. 21.; RÓNA-TAS 1997. 251.

³⁵ AVENARIUS 1974. 57–63.; BLOCKLEY 1985. 253.; ERDÉLYI 1987. 67.; RÓNA-TAS 1997. 251.

³⁶ BÓNA 1984. 311–312.; GOLDEN 1992. 111.

³⁷ SZÁDECZKY-KARDOSS 1994. 207.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1996. 21.

³⁸ BÓNA 1984. 311–312.; ERDÉLYI 1987. 67.; GOLDEN 1992. 111.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1994. 207.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1996. 21.

³⁹ RÓNA-TAS 1997. 251.

⁴⁰ POHL 1988. 44–46., 496.

⁴¹ AVENARIUS 1974. 41–44., 57–63.; BÓNA 1984. 311–312.; ERDÉLYI 1987. 67.; GOLDEN 1992. 111.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1994. 207.; SZÁDECZKY-KARDOSS 1996. 21.

⁴² POHL 1988. 45–46.

⁴³ POHL 1988. 45.; BARFORD 2001. 35–36.; OBOLENSKY 1999. 62–63. Jordanes a Dnyeper és a Dnyeszter közé lokalizálja ezt a szláv népet (Jordanes 35. vö. Kiss 2005. 49).

⁴⁴ A szerző elképzelhetőnek tartja, hogy még az avarok 558-as bizánci követjárásakor egyeztek meg a frankok megtámadásáról is. Emellett felveti egy olyan avar követség lehetőségét is Bizánconban, melyről nem emlékeztek meg a források (POHL 1988. 45–46).

⁴⁵ POHL 1988. 45–46.

a nyugati irányú expanziója során került ellentétbe I. Theodebert (533–548) frank királlyal. A bizánci császárnak a Római Birodalom restaurációjára irányuló politikája veszélyeztette a frank érdekeket, mivel I. Theodebertnél is megjelenik a birodalma kiterjesztésének igénye. A frank uralkodó azon fáradozott, hogy I. Iustinianus nagy hatalmi politikai törekvéseivel szemben szövetséget hozzon létre. Ennek reményében kötött szerződést a gepidákkal. I. Theodebert és fia, Theodebald (548–555) uralkodása után azonban már nem figyelhető meg markáns ellentét a frankok és a bizánciak között.⁴⁶ Pohl elméletének ezen részét – hogy az avarok első, frankok elleni hadjáratukat Bizánccal szövetségben hajtották végre – már Alexander Avenarius is felvetette az 1970-es években. A szlovák történész úgy vélte, hogy I. Iustinianusnak a Római Birodalom feltámasztását célzó terveiben benne lehetett Gallia provincia elfoglalása is, és ebből kifolyólag próbálta tovább gyengíteni a frankokat egy bizánci szövetségben véghezvitt avar támadással.⁴⁷

Összegzés

Az avarok korai történetével foglalkozó szakirodalomban fellelhető adatok összevetése alapján tehát megállapítható: a kutatók az avarok Kaukázus előterében való megjelenése, és első bizánci követjárása esetében az 557/558-as, esetleg az 559-es dátumot hangsúlyozzák (Alexander Avenarius, Bóna István, Czeglédy Károly, Erdélyi István, Peter Golden, Roger Blockley, Szádeczky-Kardoss Samu, Vásáry István, Walter Pohl). A türkök elől menekülő nomád nép Bizánc szövetségeseként legyőzte a szabiokat, kutrigurokat, utigurokat, onogurokat, antákat, és a nehezen azonosítható zalokat és barselokat. Az avarok Kárpát-medencén kívüli vándorlásának következő állomásaként a kutatók döntő többsége (Alexander Avenarius, Bóna István, Czeglédy Károly, Erdélyi István, Peter Golden, Roger Blockley, Róna-tas András, Szádeczky-Kardoss Samu, Vásáry István) az Al-Duna vidékét határozta meg, ahonnan az avarok második követségüket küldték Konstantinápolyba. Általános vélekedés szerint a kudarcba fulladt bizánci követjárás után az avarok megkerülték a Kárpátokat, és 561 decemberében vagy még inkább 562-ben a Kárpátoktól nyugatra megütköztek Sigibert frank seregével. A frankoktól elszenvedett vereség után az avarok 565-ben, I. Iustinianus halálát követően újból az Al-Duna vidékére vonultak, és újabb követség kereste fel az új bizánci uralkodót. A diplomáciai kudarc után az avarok ismét megkerülték a Kárpátok hegyvonulatait, és megint összecsaptak Sigibert frank király seregével. Ez alkalommal azonban győztesként hagyták el a csatamezőt, majd pedig 567-ben az avarok a langobardokkal szövetséget kötöttek a gepidák ellen. A szerzők közül kivételnek számít Walter Pohl véleménye, aki szerint az avarok a dél-országi steppei népek felett aratott győzelem után egyből

⁴⁶ Míg I. Anastasios császár (491–518) uralkodása alatt viszonylag kiegyensúlyozott volt a bizánci-frank kapcsolat. I. Iustinianus uralkodása idején a frank uralkodó szintén nagy hatalmi törekvései következtében nem nézte jó szemmel Bizánc itáliai terjeszkedését. Az 530-as évek végére teljesen megromlott a két uralkodó közötti kapcsolat, és a frank király 539-ben támadást indított a bizánci érdekszférába tartozó itáliai területek ellen, a hadjárat azonban a frank hadseregben végigsöpörő járvány miatt megakadt. Ugyanebben az évben a frankokkal szövetséges gepidák is sikeres támadást indítottak a Balkán felől a Bizánci Birodalom ellen. Theodebert 548-as halála után a frank király fia, Theodebald uralkodása idején 554-ben még támadást indítottak a frankok és alemannok az észak-itáliai területek ellen. A bizánci hadsereg parancsnoka, Narses ezt a támadást visszaverte (Paulus Diaconus II. 2. vö. PETERS 1974.²; BACHRACH 1972. 26–28; AVENARIUS 1974. 59., 72.; BRÉHIER 1999. 32–50).

⁴⁷ AVENARIUS 1974. 59. Alexander Avenarius azonban nem változtatott az általánosan használt kronológiai rendszeren.

a frankokkal csaptak össze a Kárpátoktól nyugatra 561 decemberében vagy 562-ben, és csak ezután jelentek meg az Al-Duna vidékén. Majd innen küldték második követségüket Bizáncba. Az avarok történetével foglalkozó szakmunkák azonban nem vették át Pohl datálási sorrendjét, de ellenérvekkel sem cáfolták nézetét. Az eseményre vonatkozóan kevés datáló adatot tartalmazó források áttekintése után azonban nem lehet egyértelműen cáfolni az osztrák szerző elméletét.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ADAMIK 2010.: TOURS-I GERGELY: *Korunk története. A frankok története.* Ford., jegyz., bev.. Adamik Tamás, Mezei Mónika. Pozsony, 2010.
- AVENARIUS 1974.: AVENARIUS, ALEXANDER: *Die Awaren in Europa.* Amsterdam–Bratislava, 1974, Kalligram.
- BACHRACH 1972.: BACHRACH, BERNARD S.: *Merovingian Military Organization 481–751.* Minneapolis.
- BARFORD 2001.: BARFORD, PAUL M.: *The Early Slavs. Culture and Society in Early Medieval Eastern Europe.* New York, 2001.
- BLOCKLEY 1985.: *The History of Menander the Guardsman.* Trans.: Blockley, Roger C. Liverpool 1985. ARCA Classical and Medieval Texts, Papers and Monographs 17.
- BÓNA 1984.: BÓNA ISTVÁN: A népvándorlások és kora középkor története. In Székely György (főszerk.) – Bartha An tal(szerk.): *Magyarország története I/1.* Budapest, 1984. 310–346.
- BRÉHIER 1999.: BRÉHIER, LOUIS: *Bizánc tündöklése és bukása.* Budapest 1999. Varia Byzantina 1.
- CZEGLEDY 1969.: CZEGLEDY KÁROLY: *Nomád népek vándorlása napkelettől napnyugatig.* Budapest 1969. Kőrösi Csoma Kiskönyvtár 8.
- DOBROVITS 2000.: DOBROVITS MIHÁLY: „Avarnak nevezték magukat”. Theophylactos álavaryainak kérdéséhez. In Bende Livia – Lőrinczy Gábor – Szalontai Csaba (szerk.): *Hadak útján. A népvándorlások fiatal kutatóinak konferenciája.* Szeged 2000. 191–196.
- ERDÉLYI 1987.: ERDÉLYI ISTVÁN: *Pannoniai húsvét.* Sorsdöntő történelmi napok 9.
- GOLDEN 1992.: GOLDEN, PETER: *An Introduction on the History of the Turcic peoples.* Wiesbaden, 1992.
- JEFFREYS et al 1986.: *The Chronicle of John Malalas.* Trans: Jeffreys, Elizabeth – Jeffreys, Michael – Scott, Roger. Melbourne, 1986.
- KISS 2005.: IORDANES: *Getica. A gótok eredete és tettei.* Ford.: Kiss Magdolna. Budapest, 2005.
- OBOLENSKY 1999.: OBOLENSKY, DIMITRI: *A bizánci nemzetközösség.* Budapest, 1999. Varia Byzantina 3.
- OLAJOS 2012.: THEOPHILAKTOSZ: *Világtörténelem.* Ford.: Olajos Terézia. Budapest, 2012 (megjelenés alatt).
- PETERS 1974.: PETERS, EDWARDS (ed.): *History of the Langobards.* Trans.: Foulke, William Dudley. Philadelphia 1974.²
- POHL 1988.: POHL, WALTER: *Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567–822 n. Chr.* München, 1988.
- RÓNA-TAS 1997.: RÓNA-TAS ANDRÁS: *A honfoglaló magyar nép. Bevezetés a korai magyar történelem ismeretébe.* Budapest, 1997.
- SZÁDECZKY-KARDOSS 1994.: SZÁDECZKY-KARDOSS SAMU: The Avars. In Sinor, D. (ed.): *The Cambridge History of Early Inner Asia.* Cambridge, 1990. 206–228.
- SZÁDECZKY-KARDOSS 1996.: SZÁDECZKY-KARDOSS SAMU: Az avarok története Európában. In Kristó Gyula – Makk Ferenc (szerk.) *Árpád előtt és után.* Szeged 1996. 21–30.
- SZÁDECZKY-KARDOSS 1998.: SZÁDECZKY-KARDOSS SAMU: *Az avar történelem forrásai 557-től 806-ig.* Budapest, 1998. Magyar Östörténeti Könyvtár 12.
- SZAVUKOVA 1987.: Савукова, В. Д.: *Григорий Турский. История франков.* Москва, 1987.
- VÁSÁRY 2003.: VÁSÁRY ISTVÁN: *A régi Belső-Ázsia története.* Budapest, 2003. Magyar Östörténeti Könyvtár 19.
- WHITBY–WHITBY 1986.: WHITBY, MICHAEL – WHITBY, MARY (trans.): *The History of Theophylact Simocatta.* Oxford, 1986.

KATALIN NAGY

Comments on the Chronology of the Early History of the Avars

Summary

The chronological order of the Avars from the appearance in Europe to the settling in the Carpathian Basin is debated. According to the traditional reconstruction the Avars showed up in 557/558 on the north from Caucasus then allied with the Byzantine Empire. Then they defeated the enemies of the Byzantine Empire one by one on the south Russian steppe. In 562 they have reached the vice-Danube and their kagan, Baján asked the area of Sycythia Minor for settlement. After the futile negotiations the Avars skirted the Carpathians from north, they engaged in battle with the Franks in 562/63, but they've lost it. Henceforth they unsuccessfully negotiated with the new Byzantine Emperor in 565. After the abortive expedition against Byzantium in 566, they have occupied the half of the Carpathian Basin in 567 allying with the Langobards.

Walter Pohl has reconstructed the events in a different way. In his opinion the Avars showed in Europe in 558/559 and after an immediate allying they've beaten the enemies if the Byzantine's going from east to the west. The last defeated folk was the Slavic Anta on the northeast from the Carpathians, then they have attacked the Franks futile going to the west in 562. Then they have appeared in 563 at the vice-Danube. In 565 negotiated with the Byzantines unsuccessfully, after that they've turned to the west and in 566 won over the Franks. So they had the chance to join forces with the Langobards, as a result in 567 they have invaded the eastern part of the Carpathian Basin. All in all, because of the deficiency of the sources the time between the appearance and conquest of the Avars in Europe can be reconstructed in different ways.